

Fear Contúirteach:

Frank Lawless agus Cogadh na Saoirse i bhFine Gall

Tús a Shaoil agus Polaitíocht

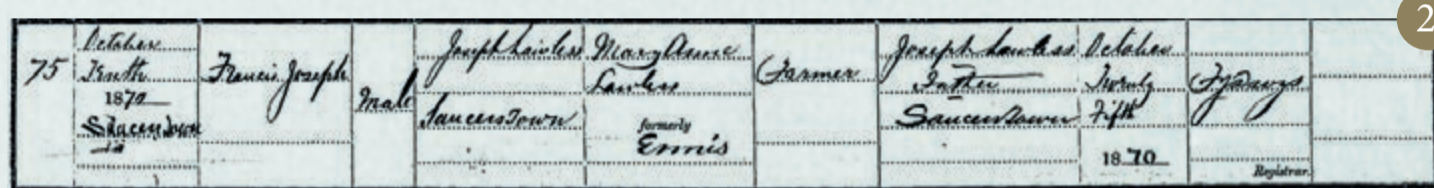
Rugadh Francis Joseph Lawless an 10 Deireadh Fómhair 1870 de Joseph agus Mary Anne Lawless i mBaile an tSársaigh, Sord. Ba é an bealach a leanfadh Francis (ar a dtugtar Frank ar feadh a shaoil), go gairmiúil agus go polaitiúil araon, ná bealach a bhí leagtha amach ag na glúine a tháinig roimhe. Ba í an fheirmeoireacht an tslí bheatha don teaghlach: ba fheirmeoir é seanathair Frank, Richard, agus liostáladh a athair Joseph ar a thaifead pósta mar ghrásaeir. Tháinig máthair Frank, Mary Anne ó chúlra talmhaíochta agus bhí a hathair, Edward Ennis, ina fheirmeoir freisin. Tá an teaghlach Lawless agus Ennis araon le feiceáil sa Griffith Valuation 1847, agus léiríonn an taifead gur fiontar suntasach a bhí i bhfeirm Lawless, ar luach os cionn £ 350 é.

bhí a rannpháirtíocht sa radharc náisiúnach cultúrtha ag dul I méid freisin; i mí Eanáir 1902 bhí sé liostaithe mar Chisteoir Sealadach de Chonradh na Gaeilge Bhraínse Shoirde, agus atoghadh é mar Uachtarán de CLG Fhine Gall i mí na Nollag. Síniú dó féin mar Phrionsias O'Laoidehleis, bhí sé freagrach as na ranníocaíochtaí Shoirde leis an gCiste Teanga Náisiúnta a bhailiú agus ba é -amhránaí feiceálach freisin é ag Feiseanna agus Aeridheacht ar fud an chontae. Sa bhliain 1905, ghlac sé páirt i gCumann Fheirmeoirí Contae Átha Cliath Thuaidh, agus toghadh é chuig coiste an chomhlachta sin i mí Eanáir 1906.

Mar sin féin, ó 1905 ar aghaidh, is cosúil go raibh polaitíocht Lawless ag bogadh ó náisiúnachas bunreachtúil Pháirtí Parlaiminteach na hÉireann i dtreo ní ba radaí. Tá roinnt fianaise ann go raibh sé ag éirí mífhoighneach leis an mbunaíocht pholaitiúil áitiúil: i mBealtaine 1905 bhí sé mar chuid d'argóint théite ag cruinniú Boird Rialtais Áitiúil faoi ainmniúcháin do thoghcháin áitiúla. D'fhéadfadh go raibh a frustrachas leis an status quo níos measa mar gheall ar eachtra bheag a tharla i mí na Samhna 1905 inar gearradh fineáil ar a mháthair Mary Anne faoi théarmaí an 1857 Summary Jurisdiction Act, lenar ordaíodh d'úinéirí cairteacha a n-ainm a scríobh go soiléir ar an bhfeithicil - bhí sonraí chairt Lawless scríofa i nGaeilge. Bhí sé seo ar cheann de shraith fineálacha a d'eisigh na póilíní i 1905 ar fud na tíre, a eisíodh go léir d'úinéirí cairte a d'úsáid an Ghaeilge dá gcuid comharthaí, agus bhí a sonraí le feiceáil sa Claidheamh Soluis ar feadh an chuid eile den bhliain. Dhiúltaigh Mary Anne an fhíneáil a íoc agus rinne na póilíní ruathar ar theach Lawless ina dhiaidh sin, agus d'urghabháil siad tolg mar íocaíocht, sular iarr siad go foirmiúil an chairt chiontaithe a úsáid

chun an troscán a iompar ar ais chuig an mbeairic. I mí Dheireadh Fómhair 1907, bhí Frank Lawless i geannas ar chruinniú i Sord maidir le brainse den Chomhairle Náisiúnta a bhunú, eagraíocht a bunaíodh chun ballraíocht phoblachtach na gcomhairlí áitiúla a mhéadú. Léirigh ina óráid, a taifeadadh san Irish Peasant an 26 Deireadh Fómhair, an méid ar fhas sé ó scáth a athar agus an chaoi a raibh sé ag éirí ní ba radaí 'Bhí mé i mo bhall de Chonradh na Talún, agus níos déanaí de Léig na nÉireannach Aontaithe' a dúirt sé, 'ach le gach bliain i ndiaidh bhás Parnell, neartaíonn mo chreideamh nach féidir le haon dea-rud teacht chuig an tír seo trí Pharlaimintéireacht.' Ba sa saol cultúrtha Éireannach ar bhuail sé leis an bhfear as Ciarraí, Thomas Ashe, a bhog go Lusca chun post múinteoireachta a ghlacadh i mí an Mhárta 1908. Cosúil le Lawless, bhí suim mhór ag Ashe sa Ghaeilge agus sna spóirt Éireannacha, agus bhí sé ina eagraí fuinniúil. Tháinig an bheirt acu chun bheith ina bhfigiúirí lárnacha d'Fhine Gall CLG agus ba mhínic ar shocraigh siad cluichí agus iad ina réiteoirí. Pointe

Mar sin féin, ní amháin a raibh a shlí bheatha feirmeoireachta sa dúchas ag Frank trína sheanathair agus trína athair, bhí a rannpháirtíocht sa pholaitíocht náisiúnach sa dúchas aige, chomh maith. Cosúil le formhór na ndaoine a d'oibrigh an talamh in Éirinn sa 19ú haois, ní raibh a fheirm féin ag an teaghlach Lawless agus ní aon ionadh é dá bhrí sin go raibh siad páirteach sna gluaiseachtaí náisiúnacha

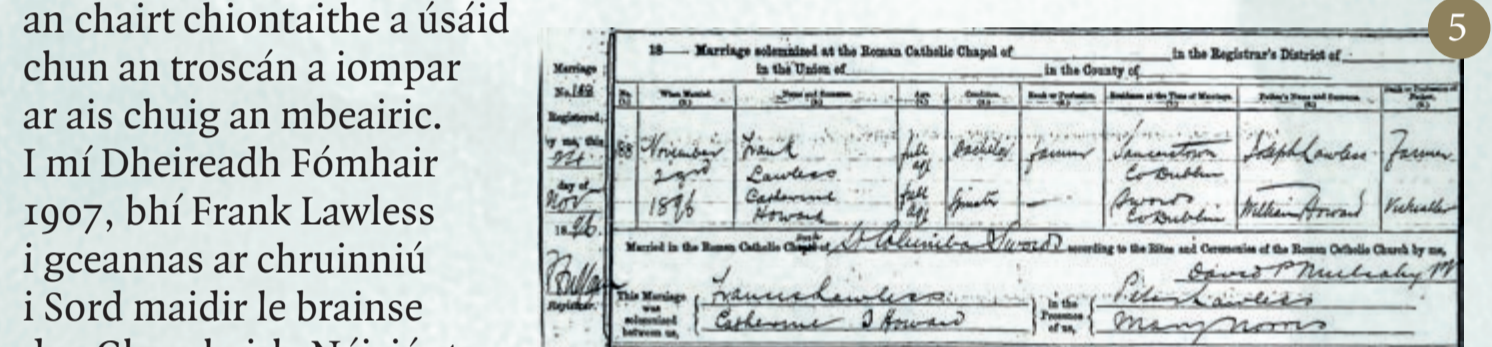

éagsúla ag an am. Déantar Richard Lawless a thaifeadadh mar dhuine a raibh páirt aige sa ghluaiseacht i gcoinne na deachúna sna 1830í, ar fheachtas a bhí ann i gcoinne na rátaí a d'íoc na Caitlicigh chun Eaglais na hÉireann a chothabháil. Mar chuid de seo, bhí Richard ina ranníocóir go minic le cistí Caitliceacha Bhaile an Rólaigh agus na Seanbhaile agus leis na cistí náisiúnacha ar fud na 1840í. Ba dhuine mór le rá é sa ghluaiseacht ar son Aisghairm an Aontais freisin agus bhí sé le feiceáil ag slógadh mór i Sord i mí Iúil 1843. Bhí mac Richard, Joseph, ina bhall de Bhord Chaomhnóirí Bhaile an Ridire agus bhí sé le feiceáil go rialta freisin ar liosta na ndaoine a thug tabhartais do bhailiúcháin náisiúnaithe, cosúil leis an teistiméireacht de Isaac Butt. Ina theannta sin, bhí Joseph ina bhall de Ghiúiré Mhór-Chontae Bhaile Átha Cliath agus bhí baint aige freisin le Cumann Cosanta Tionóntaí Chontae Bhaile Átha Cliath. Dá bhrí sin, bheadh oideachas polaitiúil Frank saite i bpolaitíocht náisiúnach ar leibhéal an chontae agus na tíre araon.

Bhí Frank Lawless páirteach i gcumainn chultúrtha Éireannacha ag aois óg freisin. Taifeadadh a chéad rannpháirtíocht sa CLG i mí na Samhna 1891, inar taifeadadh gur bhuaih Fingallians ar Eoin Roe O'Neills le 1-5 go 0-2 agus bhí Frank liostaithe mar Uachtarán an Chlub. I mí Eanáir 1892, toghadh é mar ionadaí Fhine Gall ar Choiste Lárnach CLG Bhaile

Átha Cliath. Bhí sé i láthair ag an gcruinniú bunaidh de Bhraínse Shoirde de Léig na nÉireannach Aontaithe (UIL) i mBealtaine 1900 agus toghadh mar rúnaí an bhraínse an mhí ina dhiaidh sin. Ba pháirtí náisiúnach é an UIL a seoladh i ndiaidh an scoilte 'Parnellite' i bPáirtí Parlaiminteach na hÉireann, agus bhí athchóiriú talún ar cheann dá aidhmeanna - mar sin ní iontas ar bith é go raibh Frank Lawless ina phríomhfhigiúir. I mí an Mhárta 1901, taifeadadh é mar dhuine a bhí i bhfabhar tairisceana do Pháirtí Parlaiminteach na hÉireann. Ag an am céanna,

tábhachtach is ea go raibh an bheirt acu ina mbaill de Bhráithreachas Phoblacht na hÉireann: níl sé ar eolas cén uair a chuaigh Lawless isteach ann, ach thug a mhac Joseph cur síos air mar 'réalta eolais' san eagraíocht, fíric a thug na húdaráis faoi deara freisin ina chomhad póilíní. Is dócha go raibh Ashe ina bhall i gCiarraí sular bhog sé go Fine Gall agus ina dhiaidh sin tháinig sé chun bheith ina phríomhfhigiúir i gciorca IRB Lusca. Bheadh an láithreach de bheirt dhuine aonair, chomh tiomanta agus díograiseach sin, a bhí tiomanta do chúis neamhspleáchais na hÉireann, ríthábhachtach do ról Fhine Gall sa réabhlóid.

tábhachtach is ea go raibh an bheirt acu ina mbaill de Bhráithreachas Phoblacht na hÉireann: níl sé ar eolas cén uair a chuaigh Lawless isteach ann, ach thug a mhac Joseph cur síos air mar 'réalta eolais' san eagraíocht, fíric a thug na húdaráis faoi deara freisin ina chomhad póilíní. Is dócha go raibh Ashe ina bhall i gCiarraí sular bhog sé go Fine Gall agus ina dhiaidh sin tháinig sé chun bheith ina phríomhfhigiúir i gciorca IRB Lusca. Bheadh an láithreach de bheirt dhuine aonair, chomh tiomanta agus díograiseach sin, a bhí tiomanta do chúis neamhspleáchais na hÉireann, ríthábhachtach do ról Fhine Gall sa réabhlóid.

1. Frank Lawless c1921
Iomhá le caoinchead Mhuinntir Lawless
2. Clárú Breithe Frank Lawless 10 Deireadh Fómhair 1870
www.irishgenealogy.ie
3. An Phríomhshráid, Sord c1909
Staidéar Áitiúil agus Cartiann Fhine Gall
4. Cumann Peile Fhine Gall 1909
Frank Lawless - sa ró deireadh, an duine deireannach ar dheis
Staidéar Áitiúil agus Cartiann Fhine Gall
5. Clárú Pósta Frank Lawless agus Catherine Howard 14 Samhain 1896
www.irishgenealogy.ie
6. Frank Lawless agus a chlann c1915
An líne dheiridh ó chlé go deas: Barney, Kathleen, Colm, Evelyn, Joe, Ita
An líne tosaigh: Nuala, Frank Mór, Feilim, Catherine, Kieran, Aidan chun tosaigh
Iomhá le caoinchead Mhuinntir Lawless

Fear Contúirteach:

Frank Lawless agus Cogadh na Saoirse i bhFíne Gall

Gníomhaíocht Phoblachtach

Ó 1908 ar aghaidh, thosaigh rannpháirtíocht Frank Lawless sa pholaitíocht poblachtacha ag dul i méid. I mí Feabhra, d'fhreastail sé ar chorrthoghchán Liatroma Thuaidh, a chaill Charles Dolan ó Shinn Féin. I mí an Mháirt, d'fhreastail sé ar chruinniú náisiúnta de chuid Shinn Féin ag Teach an Ard-Mhéara in éineacht le Sean T O'Kelly, Arthur Griffith, Jenny Wyse Power, Catherine Lawless, Bulmer Hobson agus W.T. Cosgrave; an mhí ina dhiaidh sin, toghadh don Fheidhmeannas Náisiúnta é. I Meán Fómhair 1909, toghadh é ina bhaill de Shinn Féin, agus bhí sé ina uachtarán freisin ar Chraobh Pheile agus Iomána Fhine Gall, ina bhall de Chonradh na Gaeilge agus bhí suíochán aige ar Bhord Caomhnóirí Aontais Bhaile an Rídir freisin. Nuair a fuair a mháthair bás i bhFeabhra 1911, bhí a stádas i Sinn Féin chomh mór sin gur vótáil an feidhmeannach ar rún comhbhróin.

I mí na Samhna 1913, bunaíodh Óglaigh na hÉireann mar fhreagra ar bhunú Óglaigh Uladh an bhliain roimhe sin. Bunaíodh complacht i Sord i mí Aibreáin 1914, agus ina dhiaidh sin i Lusca agus sna Sceirí i mBealtaine, i nDomhnach Bat i mí an Mheithimh, chomh maith le Teampall Mhaighréide, An Aill agus Binn Éadair i mí Iúil. I mí Lúnasa 1914, bunaíodh complacht i Mullach Íde agus bunaíodh craobh de Chumann na mBan i Lusca. D'fhreastail Lawless ar an cruinniú i nDomhnach Bat agus taifeadadh go ndúirt sé gur cheart do mhuintir na hÉireann ceart a éileamh mar shaoránaigh chun airm a iompar toisc go mbeadh seans go n-iarrfaí orthu iad a úsáid; ach, ar an láimh eile, go raibh seans nach dtarlódh an ócáid sin choíche. Thuairiscigh an *Irish Independent* go ndúirt an tUasal Frank Lawless, go raibh an rud is tábhachtaí ná a bheith réidh agus cáilithe le dul chun páirce dá n-iarrfaí orthu. Ar 5 Iúil 1914, bhí Lawless ar an ardán nuair a thug Dubhghlas de hÍde aitheasc ag Feis Fhine Gall ag Baile Brigín, agus ar an lá céanna d'fhreastail baill ó na Sceirí agus Sord ar chruinniú chun complacht óglaigh a bhunú sa bhaile.

Áfach, tríd is tríd, bhí ganntanas airm ina fhadhb mhór don ghluaiseacht. Mar shampla, bhí raidhfíil amháin ag an gcomhlacht i Sord, agus bhí orthu é a roinnt idir na baill le haghaidh druileanna. Áfach, ar 26 Iúil 1914, dhá lá roimh fheallmharú an tArd-Diúc Franz Ferdinand i Sairéavó, rud a spreag an Chéad Chogadh Domhanda, thug an tAsgard (luamh) 1500 raidhfíil Mauser go Binn Éadair: chuaigh 50 acu chuig Complacht na Sceirí, tugadh dhá cheann go Binn Éadair agus dhá cheann eile go Sord. Cheannaigh Óglaigh áitiúla airm freisin nuair a bhí siad ar fáil. Cheannaigh na deartháireacha Weston, mar shampla, raidhfíil an ceann ó Lawless ar 50 scilling an ceann, agus cheannaigh siad piostail agus armlón ó Thomas Ashe freisin.

Ag an gcéad druil phoiblí de chuid Complacht Shoird ar 12 Aibreán 1914, tháinig 12 eacach san iomlán amach. I gcodarsnacht leis sin, tháinig 80 óglach amach don chéad pharáid i Lusca. Áfach, thit an ghluaiseacht nua as a chéile beagnach ar an toirt. Tar éis smacht a fháil ar na hÓglaigh i mí an Mheithimh 1914, thug ceannaire Pháirtí Parlaiminteach na hÉireann, John Redmond, óráid ag An Droichead Adhmaid i gCill Mhantáin ar 20 Meán Fómhair 1914, inar dhearbhaigh sé tacaíocht don chogadh agus mholadh do na hÓglaigh dul isteach i bhFórsaí na Breataine. Mar gheall ar sin, scoilt gluaiseacht iomlán na nÓglach: d'aontaigh an chuid is mó, timpeall 158,000, le Redmond agus d'athraigh an grúpa a ainm go 'Óglaigh Náisiúnta'. Choinnigh an mionlach beag a bhí fágtha – tuairim is 10,000 ar fud na tíre – an chéad teideal 'Óglaigh na hÉireann' agus bhí siad go fóchoimhar i gcoinne aon rannpháirtíochta Éireannach sa chogadh Eorpach.

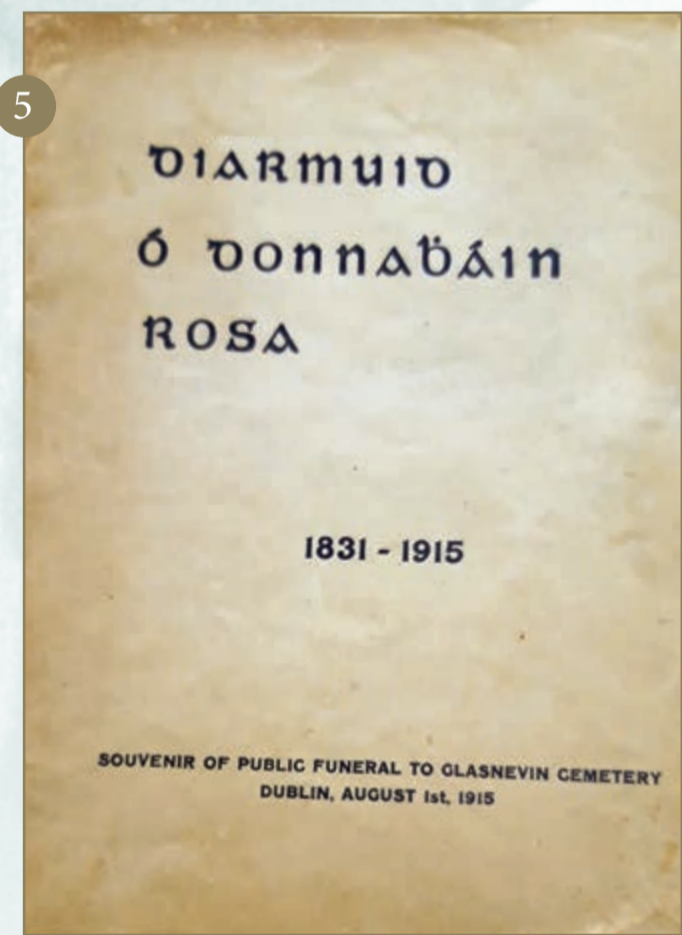

Díreach tar éis sin, bhí scoilteanna as cuimse le feiceáil in Óglaigh Fhine Gall. Thuairiscigh an *Northern Whig* gur thacaigh Baile Brigín agus Sord le Redmond; Sheol Complacht Lusca ráiteas tacaíochta chuig Redmond agus bhí 500 fear ar paráid ar 4 Deireadh Fómhair. Ar 11 Deireadh Fómhair, lean Baile Gháire Redmond; ar 17 Deireadh Fómhair, dhearbhaigh an Complacht san Aill gur thacaigh siad leis, agus scoilt na Sceirí, agus dhá thrian den chomplacht sin ag tacú le Redmond. Ar 17 Deireadh Fómhair, foilsíodh fógra a scríobh 'Swords Corps' san *Irish Volunteer*; sínithe ag Richard Coleman agus FJ Lawless, dhearbhaigh sé a thacaíocht do bhunreacht na nÓglach agus shéan sé aon dearbhuithe dá mhalairt.

Faoi mhí na Nollag, bhí an scoilt chomh mór sin i bhFíne Gall go raibh complachtaí in iomaíocht lena chéile i gceantair áirithe. Leag litir sa *Drogheda Independent* béim ar an fhírinn bhrónach den am sin: "Ní chloisféad fuaime na bhfear ag máirseáil ar ár sráideanna a thuilleadh... deirtear go bhfuil dhá chór ag na Sceirí, ach i ndáiríre níl iontu ach ainm. Tá dhá chór neamhspleácha ag Sord freisin. Lusca, a bhí uair amháin ina láthair spleodrach i gContae Bhaile Átha Cliath Thuaidh, ach atá anois ag éirí míchlúiteach as a n-argóintí tí, cinnte nach dtagann ó ghrá tíre iomarcach, tá dhá chór aige freisin atá i gcuachás dá bharr. Sna bailte seo tá an ghluaiseacht ag druim chun deiridh go suaimhneach agus sin ar fad trí easpa comhoibríthe agus díograise áitiúla." (aistriúchán go Gaeilge)

Bhí baint mhór ag Frank Lawless le hathbhunú ghluaiseacht na nÓglach ón tús. Ar 6 Nollaig 1914, tháinig Comhairle Ghinearálta d'Óglaigh na hÉireann le chéile ag 41 Sráid Chill Dara chun oifigigh riaracháin lárnacha nua a cheapadh; bhí Lawless i láthair mar ionadaí Chontae Bhaile Átha Cliath. Ag an am céanna, bhí sé thar a bheith glórach faoina fhreasúra in aghaidh an chogaidh. Ag cruinniú den Bhord Caomhnóirí i bhFeabhra 1915, dhiúltaigh sé tacú le rún ag moladh Edwin Landy, fear as na Sceirí a chuaigh isteach sa Chabhloch Ríoga; i mí na Bealtaine bhagair sé éirigh as dá leanfadh an chomhairle áitiúil le rún chun a bheith ina geoiste earcaíochta áitiúil.

Ar 10 Meitheamh 1915, d'ainmnigh Pádraig Mac Piarais, ina cháil mar Stiúrthóir na hEagraíochta, Óglaigh Fhine Gall go hoifigiúil mar an 5ú Cathlán de Bhriogáid Bhaile Átha Cliath, agus ceapadh Lawless ina Ceathrúsháirsint Cathláin go gairid ina dhiaidh sin. Cuireadh stop leis an eascairdeas idir faicsin na nÓglach ar son agus in aghaidh Redmond go gairid tar éis bhás an Fhínín iomráitigh Jeremiah O'Donovan Rossa, ar cuireadh gníomh suntasach poiblíochta poblachtach ar a shochoiraid i nGlas Naíon i Lúnasa 1915; D'fhág Thomas Ashe agus Frank Lawless campa traenála i Sléibhte Chill Mhantáin chun freastal air. Bhí Óglaigh ón dá thaobh den scoilt ar paráid ag an tsochraid mar léiriú aontacht phoiblí, ach ní raibh aon athmhuintearas idir an dá ghrúpaí. Ar 15 Lúnasa, stop na hÓglaigh lastas arm ag an bPort Thuaidh a raibh i ndán d'Óglaigh Náisiúnta Redmond; Cuireadh ceithre chráta raidhfíil i bhfolach ina dhiaidh sin ar fheirm Lawless i mBaile an tsÁsaraigh.

Lean an cogadh san Eoraip ag dul i bhfeidhm ar Fhine Gall agus é seo ar siúl. Ar 4 Bealtaine 1915, tuairiscíodh gur maraíodh James Gosson ó na Sceirí sa Fhrainc agus é ar seirbhís leis an 2ú Cathlán de na *Royal Dublin Fusiliers*; sula ndeachaigh sé isteach in arm na Breataine, bhí sé ina theagascóir druileála do Chomplacht Óglaigh na Sceirí.

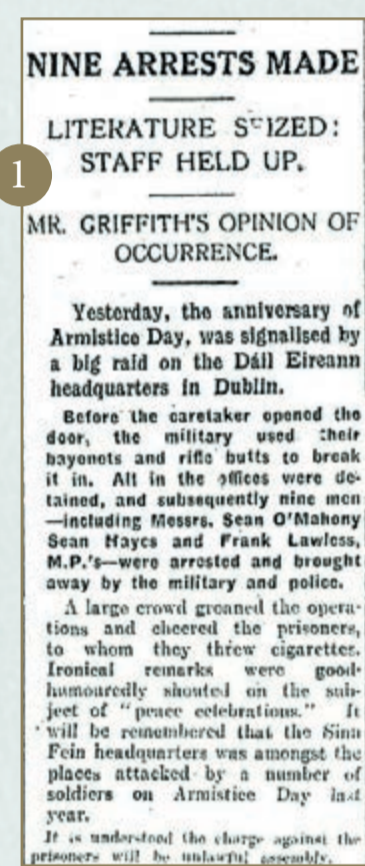
1. Frank Lawless c1916
Iomhá le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann
2. Frank Lawless le hArt ó Gríofa 1908
Irish Independent Nollaig 1933
Le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann
3. Frank Lawless ag labhairt ag cruinniú de chuid Shinn Féin i Sord Drogheda Independent 27 Meitheamh 1914
Le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann
4. Tuairisc Scoile ó Scoil Naomh Éanna, Rath Fearnáin do Feilim Lawless 1920
Iomhá le caoinchead Mhuintir Lawless
5. Cuimhneachán ó shochoiraid Ó Donnabháin Rosa 1 Lúnasa 1915
Bhí Frank Lawless i láthair le Thomas Ashe Staidéar Áitiúil agus Chartlann Fhine Gall

Fear Contúirteach:

Frank Lawless agus Cogadh na Saoirse i bhFine Gall

Ón Éirí Amach go Cogadh na Saoirse

Bhí ról lárnach ag an teaghlach Lawless i gcoitinne sa réabhlóid i bhFine Gall. Bhí deartháir Frank Edward ina Óglach mór le rá, agus thaistil sé go dtí an Afraic Theas chun páirt a ghlacadh sa streachailt in aghaidh na Breataine le linn Chogadh na mBóirach 1899 - 1901, cé gur tháinig sé ródhéanach chun troid. Bhí deartháir eile, James, i gceannas ar chomplacht óglach theampall Mhaighréide agus bhí sé ina uachtarán ar chraobh Bhaile Átha Cliath den Choiste Náisiúnta. Bhí mac Frank, Joseph, ina bhall den Chéad Chathlán agus bhí sé ina chomhúinéir ar shiopa rothair i Sráid Parnell, áit a ndearnadh airm san íoslach, agus bhí iníon Frank, Eibhlín, ar dhuine de luathscríbhneoirí Mhichíl Uí Choileáin.

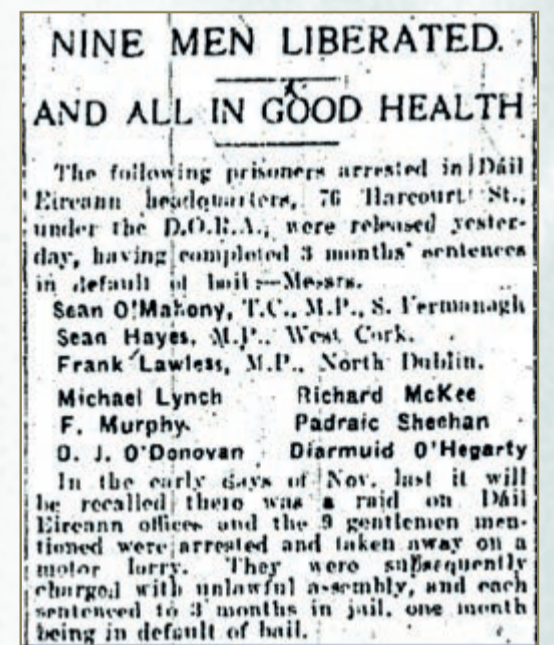
Bhí scéal Chathlán Fine Gall le linn Sheachtain na Cásca 1916 ar cheann den bheagán scéalta ratha a bhain leis an Éirí Amach. Bhí an t-Éirí amach sceidealta ar dtús do Dhomhnach Cásca, 23 Aibreán, ach chuir an Ceann Foirne Óglach Eoin Mac Néill é ina choinne. Sa mhearbhall, shlóg Óglaigh Fine Gall le timpeall 120 fear ar an 23 Aibreán. Mar sin féin, i bhfocail Christopher Moran as Sord, 'bhí sé soiléir go leor go raibh rud éigin mícheart leis na pleananna don lá'. Tar éis dóibh a bheith cothaithe ag an bhfeirm Lawless, agus rince gan mhoill sa scioból, scaipeadh na reibiliúnaithe ach dúradh leo a bheith réidh le hathghairm ar fhógra nóiméad.

An lá dár gcionn, 24 Aibreán, tháinig teachtaireacht chuig an bhfeirm go raibh ordú an Phiarsaigh dul ar aghaidh leis an éirí amach ag 1pm. Thug Frank Lawless an scéala dá mhac Íosaef, 'a shúile ar lasadh le sceitimíní na nuachta lúcháireach, agus leis an bhfógra 'tá an lá tagtha faoi dheireadh''. Slógadh an Cúigiú Cathlán arís ar maidin an 24 Aibreán ag Cnoc an tSóidáin, ach níor tháinig ach 80 amach an uair seo. Bhí an Cathlán thar a bheith gníomhach i rith na seachtaine agus, in ionad a bheith ina seasamh seasta mar a rinne na reibiliúnach i lár na cathrach, roinn sé ina cholúin a ghluaiseann go tapa. Ar an gcéad lá bhuamáil sé an droichead iarnróid ag Rogerstown agus mháirseáil sé go dtí an campa i bhFionnghlas. An lá dár gcionn, 25 Aibreán, tar éis iarratas a fháil go díreach ó James Connolly, chuir Ashe 20 fear, lena n-áirítear Richard Coleman, Thomas Peppard, Peter Wilson agus Edward Lawless, isteach sa chathair mar atreisiú. Ar an 26 Aibreán ghabh an Cúigiú Cathlán Sord, Dornnagh Bat agus beairic RIC Bhaile Gháire agus campáil i mBaile Bhuirne; an lá dár gcionn, 27 Aibreán, bhog sé go dtí Borranstown.

Maidin an 28 Aibreán rinne na hÓglaigh ionsaí ar stáisiún an RIC i gCill Dhéagláin agus ansin luaigh siad colún de charranna a líonadh le treisithe an RIC gar do Ráth Crois. D'fhorbair comhraic dhóiteáin fíochmhar cúig huaire an chloig agus maraíodh ochtar RIC, triúr sibhialtach agus beirt óglaigh. Le linn an chatha, scaoil Cigire Ceantair an RIC, Harry Smith, an t-óglach Jack Crenigan, a bhí ar scoil le Joseph Lawless agus a bhí fostaithe ar fheirm Lawless. D'inis Joseph Lawless níos déanaí gur scaoil Smyth lena athair, ach bhuail sé Crenigan ina ionad sin: ag an nóiméad céanna, scaoil Frank Lawless Smyth sa chloigeann ó raon gar. Tar éis ghéilleadh na bpóilíní, dháil an Dr Richard Hayes agus Molly Adrien garchabhair ar na póilíní nuair a baineadh a n-arm uathu. Champálaigh an Cathlán ina dhiaidh sin i Borranstown agus Newbarn, áit a bhfuair siad an scéal iontach go raibh an Píarsach ordaithe iad a thabhairt suas. Cuireadh armchúirt ar Frank Lawless ag Dún Richmond ar 9 Bealtaine; Cuireadh pianbhreith bháis air, a cuireadh láithreach go dtí deich mbliana príosúnachta air agus aistríodh go príosún Mhuinseo é an lá dár gcionn, sular cuireadh go Lewes é. Iarmhairt láithreach amháin nuair a bhí sé as láthair ná gur thit ualach na hoibre feirme ar an teaghlach: ar 14 Meitheamh 1916 d'fhógair Catherine Lawless il-ainmhithe agus uirlisí feirmeoireachta éagsúla ar díol, chomh maith le fógraíocht 102 acra ar cíos.

Scaoileadh Frank Lawless saor an 16 Meitheamh 1917 mar chuid den ollmhaithiúnas ginearálta do phríosúnaigh phoblachtacha agus d'fhill sé láithreach ar ghníomhaíochas poblachtach. I Meán Fómhair 1917 bhí sé i gceannas ar chruithú fheidhmeannas clubanna Shinn Féin Thuaidh Chontae, agus an mhí ina dhiaidh sin d'fhreastail sé ar chraobh bhunú Ros Mhic Fein. An mhí chéanna, thug Eamon de Valera aitheasc do chlubanna Shinn Féin ó thuaidh ag cruinniú mór poiblí i mBaile Brigín, ar a raibh Lawless i láthair. I mí na Samhna, labhair sé taobh le Count Plunkett ag cruinniú poblachtach sna Sceirí; i mí na Nollag ceapadh é ina Stiúrthóir ar Roinn Talmhaíochta Shinn Féin.

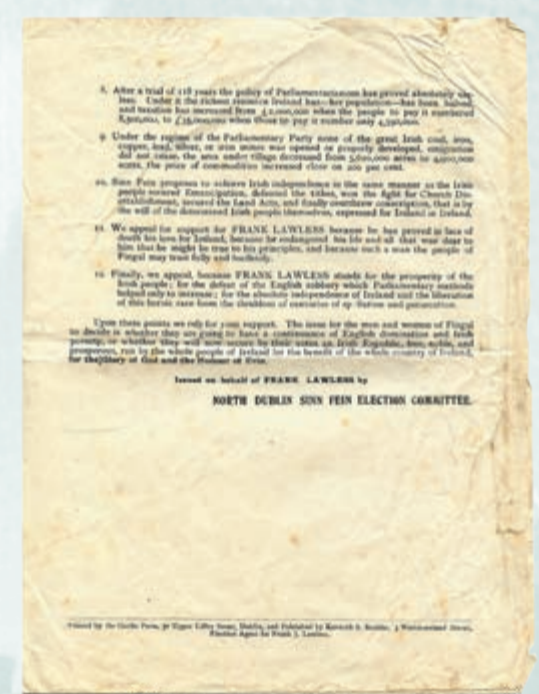
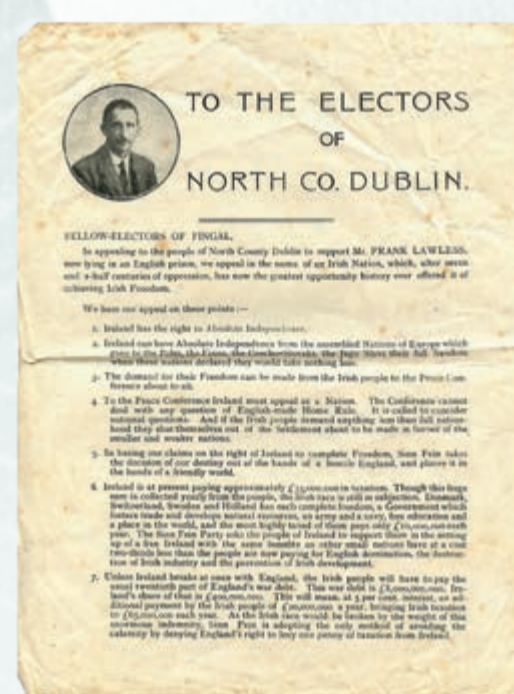
Ar 18 Bealtaine 1918 gabhadh é le linn an 'Plota Gearmánach': tháinig 30 póilíní ag 2am chun é a chur faoi choimeád. Gabhadh Richard Coleman, O/C de chuid complacht Sord, freisin. Dfbríodh an bheirt trí Dhún Laoghaire go príosún Usk, áit a bhfuair Coleman bás den fhliú i mí na Nollag 1918. Tugadh parúl do Lawless chun corp a charad a thabhairt abhaile agus, le linn dó a bheith fós sa phríosún, roghnaíodh é mar iarrthóir Shinn Féin do Chontae Bhaile Átha Cliath. Roimh olltoghchán mhí na Nollag 1918, réachtáladh cruinnithe ar fud Fine Gall chun tacú le hiarrthóireacht Lawless i nDomhnach Bat, an Ros, na Sceirí, Naomh Theampall Mhaighréide, Baile Dúill agus Mullach Íde. Ar 9 Nollaig réachtáladh paráid soilse tóirse i mBaile Brigín agus d'fhreastail 2000 air. Chríochnaigh a aitheasc do vótálaithe Bhaile Átha Cliath Thuaidh, a scríobhadh ón bpríosún, leis an dearbhú go bhfuil 'Ceist na saoirse ina scáth ar gach ceist eile, agus is í a gnóthachtáil amháin is féidir iad a réiteach go cinntitheach.'

Ba thurraing sheismeach torthaí thoghchán 1918: toghadh Lawless mar chuid de sciorradh talún de chuid Shinn Féin, agus díothaíodh Páirtí Parlaiminteach na hÉireann, a bhí i gceannas ar pholaitíocht na hÉireann le blianta fada, agus níor bhuai sé ach 6 shuíochán. Chaill Lawless sealbhóir Pháirtí Parlaiminteach na hÉireann JJ Clancy – a bhí sa suíochán ó Shamhain 1885 – le 9,138 vóta go 4,428. Thug John Gaynor ó Bhaile Brigín faoi deara, áfach, go ndearna na hÓglaigh 'mórchuid pearsantachta ar son Shinn Féin'.

Chaith Lawless an chuid is mó de chogadh an neamhspleáchais idir 1919 agus 1921 sa phríosún. Chaill sé cruinniú den Chéad Dáil i dTeach an Ard-Mhéara ar 21 Eanáir 1919 agus scaoileadh saor é ar 8 Márta amháin. Ar 17 Meitheamh ceapadh é ar Choiste Tithíochta na Dála mar chuid den Roinn Rialtais Áitiúil. Ar 10 Meán Fómhair 1919 dhearbhaigh na húdaráis go raibh Dáil Éireann mídhleathach; ar 16 Deireadh Fómhair cuireadh craobhacha uile Shinn Féin, na hÓglaigh, Cumann na mBan agus Chraobhacha Chonradh na Gaeilge faoi chois i gceathair agus i gcontae Bhaile Átha Cliath. Ar an 11 Samhain, gabhadh Lawless nuair a rinne na póilíní ruathar ar oifigí Dháil Éireann ag 6 Sráid Fhearchair, agus cuireadh i bpríosún é i Muinseo go dtí 11 Feabhra 1920. Idir an dá linn, gabhadh a dheartháir James agus d'fbríodh é go príosún Wormwood Scrubs i Londain, áit a ndeachaigh sé leis. poblachtaigh eile ar stailc ocrais.

Ar 13 Iúil, rinne an lucht míleata ruathar ar fheirm Lawless ag Baile an tSúdairí; Cuardaíodh arís é an 6 Lúnasa. Gabhadh Frank, in éineacht lena mhac Colm, ag margadh Margadh na Feirme ar 13 Nollaig 1920 ag an mBrainse Cúnta agus Speisialta. Ar an 30 Nollaig, cuireadh faoi iamh é i gcampa Bhaile an Chinnéadaigh i gContae an Dúin, lena chlann mhac Colm agus Brendan, agus cláraíodh é mar imtheorannaithe uimh. 1504. Go híorónta, ba é an Coirnéal Hely-Hutchinson, as Sord ó dhúchas, ceannasaí an champa. D'fhan Lawless i mBaile an Chinnéadaigh ar feadh na n-ocht mí ina dhiaidh sin agus atoghadh é ina TD do Chontae Bhaile Átha Cliath i mBealtaine 1921 agus é fós i bpríosún.

1. Gabhtar Frank Lawless ag Ceanncheathrú Dháil Éireann 11 Samhain 1919 Irish Independent 12 Samhain 1919
Le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann
2. Ruathar ar Shiopa Rothar Lawless & Heron i Sráid Parnell, Baile Átha Cliath, 1920. Baineadh úsáid as an siopa, ar a raibh mac Frank, Joseph Lawless ina pháirtúinéir, mar mhonarcha muinisean agus chun grenáid & airm thurgnamhacha dhéanamh.
Iomhá le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann
3. Scaoiltar Frank Lawless amach tar éis 3 mhí a chaitheamh i bPríosún Mhuinseo Irish Independent 12 Feabhra 1920
Le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann
4. Paimléad Toghcháin de chuid Frank Lawless 1918
Iomhá le caoinchead Mhuinintir Lawless

Fear Contúirteach:

Frank Lawless agus Cogadh na Saoirse i bhFine Gall

An Conradh

1

LIST OF MEMBERS OF DAIL, or PARLIAMENT INTERRED IN BALLYFINLAR, Camp O.				
NAME	SERIAL NO.	RUT	COY.	REMARKS.
Derham, Michael James	1581	10	F	
Doyle, Seamus (James)	1449	15	F	
Hayes, Michael	932	35	H	
Lawless, Frank	1241	26	G	
Milroy, Sean	1513	12	F	
McGuinness, Joseph	1512	12	F	
O'Doherty, Joseph	1204	35	H	
Sears, William	1530	12	F	

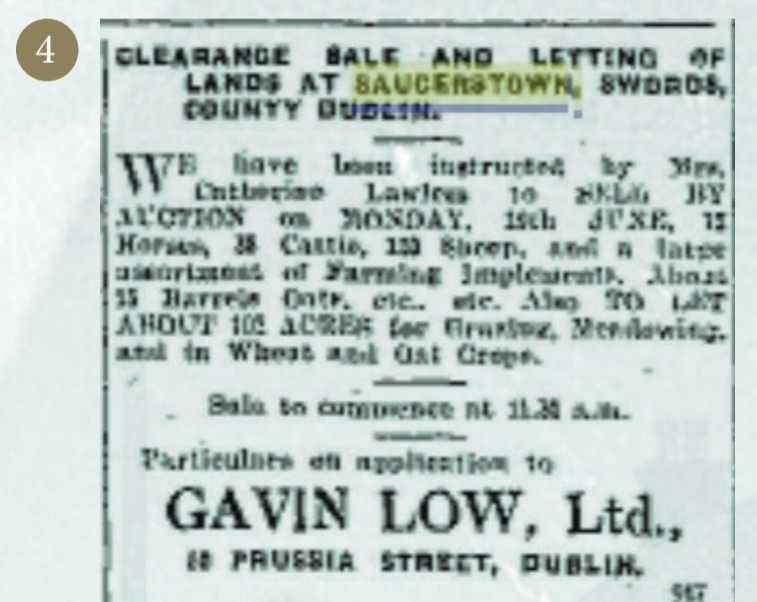
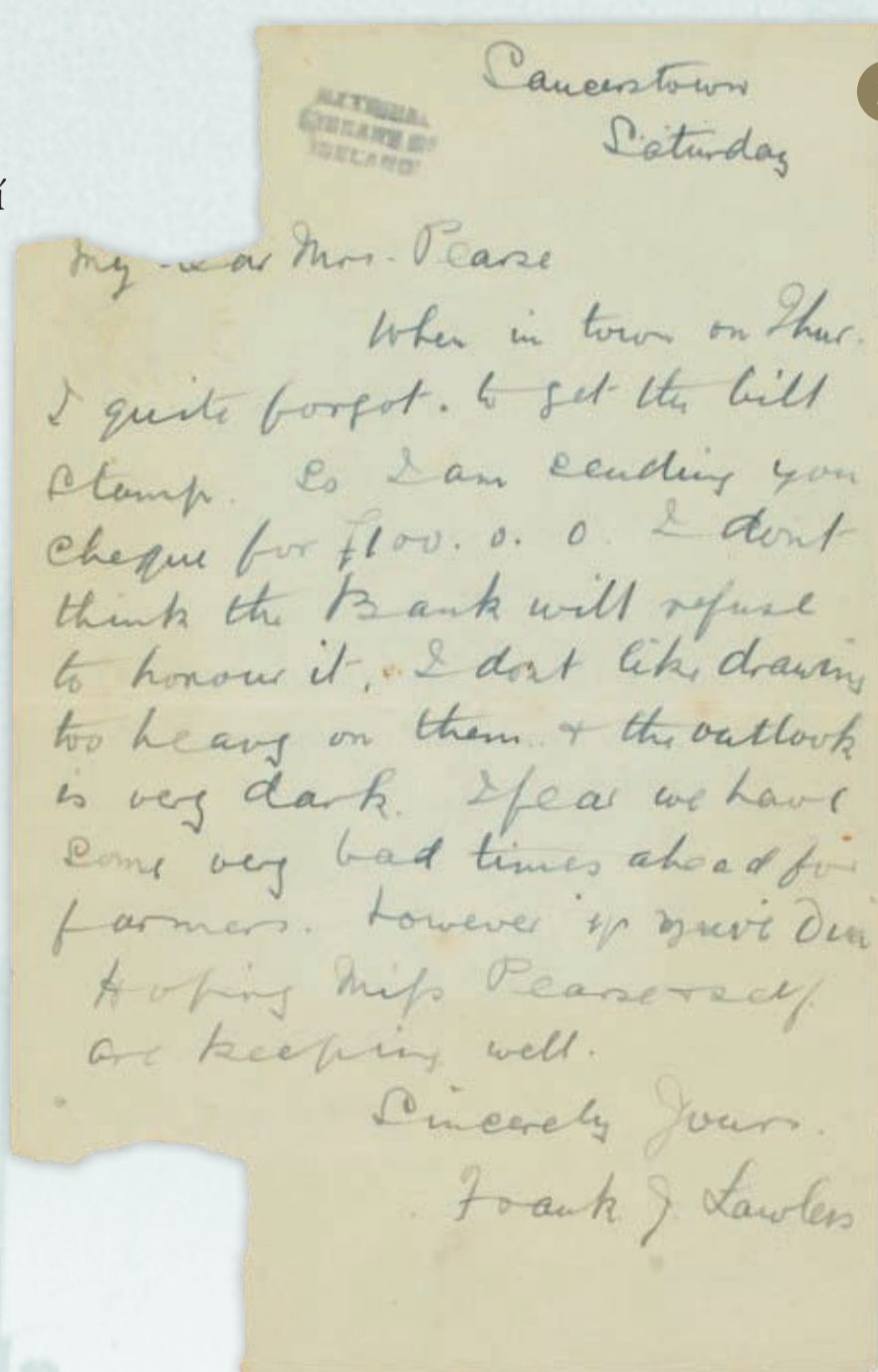
Nuair a scaoileadh Frank Lawless ó Bhaile Coinnleora an 8 Lúnasa 1921, bhí sos cogaidh i bhfeidhm idir an IRA agus Fórsaí na Breataine ar feadh beagnach dhá mhí. Tháinig an sos cogaidh i ngníomh an 11 Iúil agus, cé nár cuireadh deireadh le gach troid - mar shampla, shroich an foréigean in Uladh a bhuaicphointe tar éis mhí Iúil 1921 - chiallaigh sé gur tháinig roinnt cosúlachta síochána ar ais chuig codanna móra den oileán. B'fhéidir nach raibh cogadh na saoirse i bhFine Gall chomh dian is a bhí sé i gcodanna eile den tír, ach chonacthas cuid de na teagmhais ní ba shuntasai den choinbhleacht i gContae Átha Cliath Thuaidh. I mí an Mhárta 1919 rinne an IRA ruathar ar phost míleata na Breataine ag Baile Choilín agus chreach siad níos mó ná 70 raidhfíil agus na mílte urchar lón lámhaigh, a chuirfeadh an IRA ar fáil ar fud Bhaile Átha Cliath don chuid is mó den chogadh. I mí Feabhra 1920, d'fhógair na póilíní go raibh 'suaitheadh' sa chontae, mar i gcéanna leis an staid a fógraíodh do chontaetha Lú, Longfort, Sligeach, na hIarmhí agus Chill Mhantáin. I mí Mheán Fómhair 1920, scaoileadh marbh an t-ardchonstábla den RIC Peter Burke in achrann i mBaile Brigín. Go gairid ina dhiaidh sin, rinne póilíní cunta ó champa Bhaile Mhic Gormáin ruathar ar an mbaile, ag dó caoga foirgneamh agus marú beirt fhear - James Lawless agus John Gibbons. Le 'Creachadh de Bhaile Brigín', a dtugadh air ina dhiaidh sin, bhí sé sna ceannlínte ar fud an domhain agus thug an Coiste Meiriceánach um Fhaoiseamh in Éirinn cuairt ar an mbaile, rud a chinntigh gur tháinig rial na Breataine in Éirinn faoi ghrinnscrúdú idirnáisiúnta, agus go raibh sé thar a bheith cosúil le gníomhartha na Gearmáine le linn an Chéad Chogadh Domhanda: sa *Manchester Guardian* tugadh 'Louvain na hÉireann' ar an ócáid, mar thagairt don díothú Gearmánach den Chathair Bheilgeach sa bhliain 1914. Bhí an t-ionsaí ar Bhaile Brigín ar cheann de na himeachtaí ní ba chlúití de Chogadh na Saoirse, mar aon le dó Corcaigh, ar dódh i mí na Nollag. Dódh tithe breise i Sord i mí na Samhna 1920 agus scaoileadh Thomas Hand, rúnai an bhrainse áitiúil den ITWU marbh ina theach sna Sceirí. Ciallaíonn sé seo go léir gurb cosúil gur faoiseamh a bhí ann do mhuintir Chontae Bhaile Átha Cliath Thuaidh nuair a fógraíodh an sos cogaidh i mí Iúil 1921.

Chiallaigh na sealanna a chaith Frank Lawless go minic sa phríosún idir 1918 agus 1921 nach raibh baint mhór aige leis an IRA i bhFine Gall le linn Chogadh na Saoirse. Mar sin féin, leis an sos cogaidh, tugadh deis do na poblachtaigh a n-éileamh mar rialtas dlisteanach na tíre a dhaingniú. Le linn Chogadh na Saoirse, tharraing an RIC siar óna bheairicí ní ba noхта, ar bheairicí iad ar dhódh an IRA iad go ginearálta. Líonadh an folúis, a tháinig ina dhiaidh sin, le póilíní poblachtacha, a thug faoi imscrúduithe ar mhíochoireacht, , robáil agus cionta níos lú. Mar shampla, ar an 14 Deireadh Fómhair 1921, d'fholmhaigh póilíní deonacha na tithe tábhairne ag am dúnta sna Sceirí agus cuireadh amach lóistéirí as maoin ar cíos i mBaile Átha Luain. Ag an am céanna, leis an sos sa troid, ceadaíodh don Dáil agus do na Cúirteanna Poblachtacha a n-údarás a fhódu agus a dhaingniú, agus d'fhill Frank Lawless ar na gníomhaíochtaí seo chomh luath agus ar scaoileadh é. Ar an 9 Lúnasa 1921, lá amháin tar éis dó an campa géibhinn i mBaile Coinnleora a fhágáil, d'fhreastail sé ar chruinniú neamhfhoirmiúil den Dáil i dTeach an Ard-Mhéara; Ar an 9 Meán Fómhair taifeadh é a bheith i láthair ag cruinniú poblachtach i Sord; agus an 8 Deireadh Fómhair bhí sé liostaithe mar oifigeach de chuid na Cúirte Poblachtach a tionóladh i Halla Carnegie. I mí na Nollag 1921, d'iarr an Comhlachas Tháirgí na hÉireann, a chabhraigh Lawless lena

bhunú i mBaile Coinnleora agus a chuir chun cinn táirgí monaraithe na hÉireann, ar an IRA de Bhaile Brigín tacaíocht a thabhairt dóibh trí thobac agus toitíní a rinneadh in Éirinn a chaitheamh.

Tharla na himeachtaí áitiúla seo i gcoinne cúlra na hidirbheartaíochta idir an ghluaiseacht phoblachtach agus Rialtas na Breataine, a thosaigh i ndáiríre i mí Mheán Fómhair 1921. Bhí ceangal díreach ag an teaghlach Lawless leis na cainteanna: bhí Eithne, iníon Frank ar cheann de ghearrscríobhaithe Michael Collins, ach d'fhág sí chun bheith ina bean rialta, ag fágáil folúntais san fhoireann riaracháin. Mhol Frank a neachtanna Alice agus Ellie Lyons chun teacht ina háit, agus bhí an bheirt acu mar chuid den fhoireann rúnaíochta le linn na hidirbheartaíochta den Chonradh i Londain. Tar éis dhá mhí d'idirbheartaíochtaí deacra agus casta, síníodh an Conradh Angla-Éireannach an 6 Nollaig 1921, lenar bunáíodh Saorstát Éireann mar thiarnas na Breataine, ach d'fhan an sé chontae de Thuaisceart Éireann mar chuid den Ríocht Aontaithe, mar a samhláíodh le hAcht Rialtais na hÉireann 1920. Bhí sé seo i bhfad ní ba lú ná an méid a theastaigh ó roinnt poblachtaigh agus bhí se mar chúis le scoilt láithreach sa ghluaiseacht. Phléigh an Dáil í féin téarmaí an Chonartha ar feadh naoi lá iomlán, ón 19 Nollaig 1921 go dtí an 7 Eanáir 1922, le hargóintí paiseanta á dtairiscint ar a son agus ina coinne. Liostáladh Frank Lawless mar duine a bhí i láthair ag na díospóireachtaí ach níor taifeadh gur labhair sé; An 7 Eanáir dhaingnigh an Dáil an Conradh le 64 vóta i gcoinne 57 vóta, le Lawless ag vótáil ar a son. Bhí radhairc drámata sa seomra tar éis an vóta. An 10 Eanáir, le linn argóintí achrannacha, shiúil De Valera amach in agóid, agus a lucht tacaíochta ina dhiaidh sin, agus scairt Michael Collins 'Tréigtheoirí go léir!' nuair a bhí siad ag fágáil. Bhí Frank Lawless ar cheann de na daoine a bhí liostaithe mar dhuine a d'fhan ina shuíochán agus toghadh Arthur Griffith mar Uachtarán chun dul in ionad De Valera. Níor fhág Lawless aon taifeadh ina dhiaidh faoina chuid smaointe ar an gConradh ach bhí an scoilt maidir leis an gconradh mar thús i dtreo an chogaidh chathartha, a bhris amach sa deireadh i mí an Mheithimh 1922.

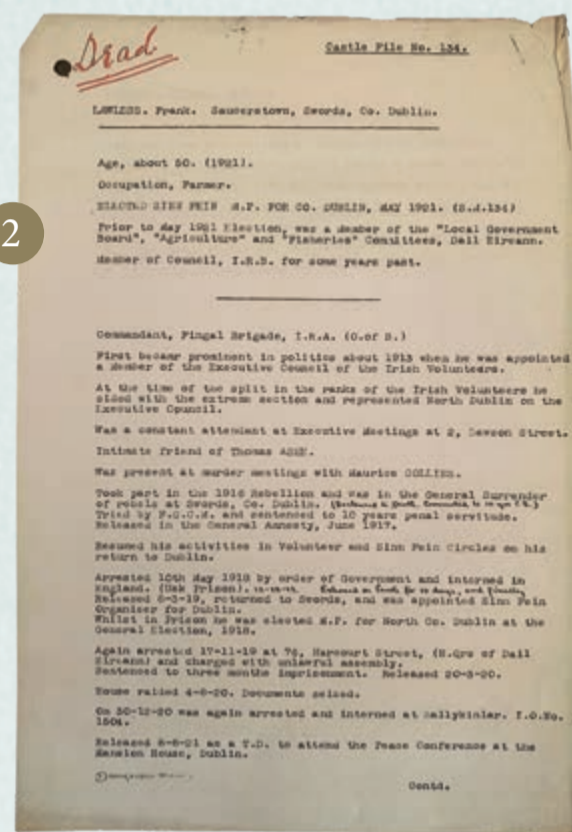
1. Liosta de chomhaltai na Dála a imtheorannaíodh ag Campa Bhaile Coinnleora 2 1921 *Iomhá le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann*
2. Litr ó Frank Lawless go dtí Bean Uí Phiarais maidir le moill ar tháillí scoile i scoil Naomh Éanna *Iomhá le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann*
3. Frank Lawless agus a bhean chéile Catherine ag fágáil na Dála 17 Lúnasa 1921 *Iomhá le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann*
4. Fógra - Talamh Feirme Lawless ar Cíos *Freeman's Journal 14 Meitheamh 1916 Iomhá le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann*

Fear Contúirteach: Frank Lawless agus Cogadh na Saoirse i bhFine Gall

Oidhreacht

Ba mhór an tionchar a bhí ag bás Frank Lawless ar a phobal áitiúil agus in Éirinn i gcoitinne. Ar an 26 Aibreán 1922, thug an tUachtarán Arthur Griffith ómós tochtmhar sa Dáil, á rá gurbh é Lawless

‘...an chéad cheannaire a bhí ag Sinn Féin agus ag Conradh na Gaeilge i bhFine Gall. Fear a bhí ann a d’fhan dílis dá thír dhúchais go deo. Ní raibh faitíos dá laghad air – gan eagla coirp ná gan eagla anama riamh air – agus d’fhág a bhás bearna ionainn go léir nach féidir teacht aniar aisti go héasca. Táim cinnte go gcuirfidh an Dáil seo ár gcomhbhrón ó chroí lena chuid gaolta agus go gcuirfidh sí síos in annála an Tí seo ár mbuíochas don fhear uasal seo, Éireannach tírghrách go croí.’

Cé nach bhfuil amhras ar bith ann faoina thábhacht maidir le gluaiseacht na Poblachta i bhFine Gall, tá dhá ghné eile de chuid Frank Lawless nach bhfuil mórán eolais ina leith. Mar bhall de Chumann Feirmeoirí Chontae Bhaile Átha Cliath, is féidir a mhaoimh go raibh seasamh aige in aghaidh an tsaothair eagraithe. Le linn Frithdhúnadh na bliana 1913, a mhair ó mhí Lúnasa go dtí mí Eanáir na bliana 1914 nuair a bhí Ceardchumann Iompair agus Ilsaothair na hÉireann (ITGWU) faoi cheannaireacht James Larkin i mbun achrainn, a bhí foréigneach uaireanta, le fostóirí Bhaile Átha Cliath, cháin Cumann Feirmeoirí Chontae Bhaile Átha Cliath Larkin go poiblí. Chuir na stailceanna agus an chorroil isteach go dona ar Shord; i mí Deireadh Fómhair na bliana 1913, tharla coimhlint sa bhaile idir Conradh na hÉireann Aontaithe agus na oibríthe a bhí ar stailc. I mí na Bealtaine 1914, d’éiligh nuachtán Larkin, *The Irish Worker*, ar mhuintir thuaisceart Chontae Bhaile Átha Cliath gan vótáil do Frank Lawless sna toghcháin áitiúla, ag rá ‘Cén sórt cuimhní gearra a cheapann a leithéid daoine atá ag na hoibríthe. An ndéanfar feall arís oraih, a bhuchailf?’

Níos dochreidte fós a bhí seasamh Lawless i gcoinne an vacsaínithe. Ba chroílár na gníomhaíochta frith-vacsáinithe i dtuaisceart Chontae Bhaile Átha Cliath é Sord, agus thug an *Irish Independent* le fios i 1915 gurbh ‘I Sord ar chúis éigin, meastar na Sinn Féinithe agus an lucht frith-vacsáinithe a bheith mar an gcéanna maidir lena gcuid tuairimí.’ Dhiúltaigh Lawless vacsaíniú a dhéanamh ar a chuid leanaí i gcoinne na bolgach, ag maíomh go raibh sé neamhéifeachtúil, gurbh danartha an rud é leanbh a chur faoi réir a leithéid ghnáis agus go ndearna sé agóid i gcoinne ceapadh dlíthe an vacsaínithe in Éirinn, nach raibh mar an gcéanna lena leithéid sa chuid eile den RA. Mar a dúirt sé ag cruinniú amháin de Choiste Caomhnóirí Bhaile an Ridire, ‘A fhad is a bhfuilimid faoi dhíl na Breataine, bíodh an cuid is fearr de againn ansin chomh leis an gcuid is measa de.’ Cuireadh an dlí ar Lawless ina leith ar 24 an Aibreán 1915 agus chaith sé 14 lá i bpríosún Mhuinseo nuair a dhiúltaigh sé an fhíneáil a íoc. Tháinig slua 500 duine amach chun fáilte a chur roimh Lawless agus thug Ernest Bannister, rúnaí Chonradh Frith-Vacsáinithe na hÉireann óráid don slua a bhí bailithe agus é ag filleadh ar Sord i ndiaidh dó freastal ar a phianbhreith.

Sna laethanta i ndiaidh a shochraide coscraí, tháinig ómós isteach ó cheann ceann na tíre. Agus cuntas á dhéanamh aige ar chath Chill Dhéagláin san *Irish Independent* ar an 19 Aibreán 1922, scríobh Richard Mulcahy gur ‘Shéid an Ghairm Deiridh thar Frank Lawless chomh maith. Ní cloiseadh riamh a leithéid caointe thar shaighdiúir Éireannach chomh dílis nó chomh humhal le Frank Lawless.’ Mar a dúirt dán san *Fermanagh Herald* ar an 6 Bealtaine 1922

I ngach a rinneadh ar son na hÉireann Bhí Frank Lawless i gcónaí ann
Le focal agus le gníomhas tuíin
Obair an ghaice a chur ann;
Le grá dá thír mar iad siúd
A fuair bás le linn na coimhlinte,
Is féidir linne a maireann fós,
Scéal Frank go fíor a insint.

Leag an páipéar béim freisin ar a sheasamh ar son an Chonartha, ag tabhairt faoi deara ‘Bhí sé ar dhuine de na smaointeoirí ciallmhara díograiseacha siúd a d’aithin sa Chonradh agus i Rialtas an tSaorstáit deis iontach chun Éire a chumasú mar náisiún saor Gaelach.’ Luann a chomhad póilíní a chuid ballraíochta na n-eagraíochtaí poblachtacha éagsúla i bhFine Gall, leis an aguisín lámhscríofa ‘Fear Baolach’.

Dúirt Coimisinéirí Baile Bhaile Brigín ar an 19 Aibreán 1922 gurbh é Lawless léará dóchais sa cheantar seo de gach rud a sheas ar son neamhspleáchas na hÉireann, ar son saoirse deiridh na tíre seo... Ní raibh ach cúis amháin aige san obair seo, macántacht na cuspóra. < Ar an 22 Aibreán glacadh le vóta comhbhrón ag cruinniú ar leith de Bhardas Bhaile Átha Cliath agus dúirt an t-Ardmhéara Laurence O’Neill go bhfaca sé ‘timpeall air an oiread sin de cheannairí na ndaoine os cionn uaigh Frank Lawless gurbh ábhar dóchais dó go dtiocfaidís arís le chéile ar leas na hÉireann.’ I bhfad níos déanaí sa bhliain 1937, aithníodh an obair a rinne sé thar ceann CLG Fhine Gall nuair a ainmníodh páirc imeartha CLG Sord mar Pháirc Chuimhneacháin Frank Lawless.

Ar leibhéal níos praiticiúla, chuir a bhás anró mór dá theaghlach. Fágadh a bhean chéile Catherine le cúram a thabhairt do naonúr clainne chomh maith le gnó suntasach feirme agus bialainne a réachtáil. Léirigh an mhion-chuntasáocht a rinneadh tar éis a bháis gur fhág sé carn mór fiacha ina dhiaidh, idir na hÍocaíochtaí maidir le ceannach na feirme faoi Acht na Talún 1903, táillí scoile a bhí dlite do Margaret Pearse agus rótharraingtí a bhí daingnithe i gcoinne a chuid talún. Cé gur íoc an rialtas costais iomlána na sochraide, agus gur dheonaigh siad £7000 ó chiste ar leith do Catherine Lawless, níorbh leor sin fós le haghaidh na bhfiacha go léir a aisíoc. Sna míonna agus sna blianta i ndiaidh bás Frank, ba mhínic a bhí fógraí sna nuachtáin áitiúla maidir le codanna móra d’fheirm Lawless a ligean amach – d’fhógair ceann acu i mí Nollag na bliana 1923 go raibh 70 acra den fheirm le ligean amach ar cíós. Fiú deich mbliain tar éis bás a fear céile, bhí Catherine fós ag tabhairt an deacrachta a bhí aici faoi deara maidir le hobair suntasach na feirme a bhainistiú.

3 VIOLENT SCENES IN SWORDS.
In Swords, for some reason, Sinn Féiners and anti-vaccinators are regarded as identical in opinions. This lent a political luster to a public welcome given on Sunday night to Mr. F. J. Lawless, P.L.C., on his release from jail, where he had been for refusing to have his children vaccinated. Many police were on duty, as trouble was feared. While Mr. E. Bannister, secretary Irish Anti-Vaccination League, was speaking there were interruptions, and a woman tried to push her way towards the speaker, who, she said, “ought to be out fighting the Germans.” Mr. Thistle, an Englishman, said England legislated very badly for Ireland, and a voice said: “They didn’t put that in the appeals for recruits.” On Mr. Lawless rising to speak the interruptions were many. One interrupter was roughly handled, and Mr. Lawless said: “Don’t mind people who can be bought with porter.” Amid an angry scene a man was made for a fight between the interrupter and a small man who challenged him. The latter ducked under his adversary, swung him into the air, the man falling with a thud on his head and shoulders. The scenes continued. A voice was heard to say that it was well for the Balthorey Guardians they were not present. “They’re too busy acting as recruiting agents,” came the reply.

Ar go leor bealaí, bhraith réabhlóid na hÉireann ar iarrachtaí iad siúd ar nós Frank Lawless: na heagraithe as a tháinig an fuinneamh rithábhachtach chun gréasán áitiúil a bhunú le haghaidh cúis na saoirse a bhrú chun cinn. Bhí sé i gceartlár gach cumainn chultúrtha, spóirt agus réabhlóideach i bhFine Gall, agus léiríonn liosta ar leith an lucht freastail ar a shochraid an meas a bhí air ag a chuid comhghleacaithe. Ag scríobh dó ag deireadh mí Aibreán na bliana 1922, rinne an Dr Risteárd Ó Maolchathaigh, a bhí tráth ina Oifigeach Leighis ar na hÓglaigh i bhFine Gall, an achoimre seo i leith Frank Lawless:

‘Fear an-gheanúil, an-mhúinte, an-dílis a bhí ann. Le linn deighiltigh tubaistigh na míonna atá thart agus an taobh a cheap sé ab fhearr d’Éirinn á ghabháil aige, ní raibh blúire ar bith an naimhdis á léiriú aige riamh – ag cur na n-intinn is airde agus is glaine i leith na ndaoine ar an taobh eile. Ní gan ionadh ar bhailigh a shean-chomrádaithe go léir, agus dearmad glan á ndéanamh acu ar an aighneas eatarthu, thart ar a uaigh oscailte i gCill Osraí, áit ina bhfuil sé i gcodladh sámh an tsuaimhnis síoraí...Tá cúpla focal oiriúnach á rá ag an tUachtarán Ó Gríofa le moladh an tsaighdiúra Éireannaigh mharbh seo, a raibh a shaol ina chath cróga ar thóir cúis na hÉireann, agus mar sin fágaimid anseo é i gceartlár a áit dhúchais Fhine Gall, an áit inar oibrigh sé agus inar throid sé ar son na hÉireann.’

1. Uaigh Mhuintir Lawless, Reilig Bhaile an Rólaigh 2021
Iomhá le caoinchead Bernard Kelly
Le cead ó Mhuintir Lawless
2. Comhad Faisnéise Frank Lawless i gCaisleán Bhaile Átha Cliath – “Fear Dáinséarach” scríofa sa chúinne lochtair ar chlé
Le caoinchead ó Old IRA Commemorative Society
3. Foréigean i Sord
Irish Independent 8 Meitheamh 1915
Le caoinchead ó Chartlann Nuachtán na hÉireann
4. Catherine Lawless agus a Páistí Fásta 1933
Iomhá le caoinchead Mhuintir Lawless
5. Muintir Lawless ar an bhFaiche i mBaile an tSáaraigh c1935
Iomhá le caoinchead Mhuintir Lawless

Nóta Buíochais

Ba mhaith le Comhairle Contae Fhine Gall buíochas a ghabháil leis na daoine a leanas as an gcúnamh a thug siad don taispeántas seo agus as an méid a chuir siad ar fáil dó:

Muintir Lawless, Dympna Lawless, Peter Rooney, Ronan Lawless, Roger Greene, Paddy Finnegan, Lar Daly, Cumann Comórtha an tSean-IRA i bhFine Gall, George Kerton, Sean Brennan, Leabharlann Náisiúnta na hÉireann, Cartlanna Náisiúnta na hÉireann, na Cartlanna Míleata, Ard-Mhúsaem na hÉireann, cartlanna de chuid RTÉ, Múseam CLG, Cartlanna Phríosún Chill Mhaighneann, Múseam an Gharda Síochána agus John Reynolds.

Le tacaíocht ón Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán faoin tionscnamh Deich mbliana na gCuimhneachán 2012-2023.

libraries.
fingal.ie

An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán
Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media